

TP histrionică, psihopatologia antropologic-culturală și metafora teatrului

Sighișoara, Mai, 2023

Psihopatologia e importanta nu doar pentru un diagnostic psihiatric reproductibil ci si ca provocare, prin experimentul natural al bolii psihice, in vederea descifrării psihismului specific uman (comparativ cu cel animalic).

TP Histrionică se definește simplu prin:

- Hiperexpresivitate captativă situațională publică

TP histrionică derivă din antica histerie...Tb. ce e comentată în prezent prin clasa Tb disociative (ICD-11...și parțial DSM-5)

Statistica publicațiilor indică un interes actual redus pt. această categorie de TP, cel puțin comparativ cu TP marginală și TP narcisică.

Oare de ce ?

Câteva flash-uri istorice ar putea fi utile.

În istoria recentă a psihiatriei, actualele Tulburări de Personalitate derivă din “constituțiile morbide”, ce au fost comentate la cumpăna dintre sec XIX/XX în cadrul doctrinei degenerescenței.

Histericii din acea epocă – pe care Charcot îi caracteriza prin sugestionabilitate crescută și imaginar bogat (aspecte ce favorizau imitația, sugestia, confabulația, camelionismul) – au beneficiat și ei pe atunci de o întreagă lista de “stigmat histerice” ereditare.

În final s-a impus însă pentru a caracteriza specificul acestui tip de TP “teatralismul”, aspect ce a și condus la eticheta de histrionism (după denumirea unor actori marginali de comedie și pantomimă din antichitate, a “histrionilor”). Eticheta de histrion și caracterizarea de hiperexpresivitate publică captativă (de tip

actoricesc) cu dependență de “a fi în centrul atenției celorlalți”, s-a dovedit utilă pentru diferențierea de alte tipuri de TP:

- Schizoidul – e indiferent față de alții;
- Paranoidul – e continuu suspicios față de toți;
- TP obsesiv-compulsivă – îi menține mereu pe ceilalți la o distanță oficială;
- Evitantul – e anxios în raport cu afirmarea sa în public;
- Dependentul – se cramponează de tutela unei singure persoane puternice;
- TP antisocială (Psihopatul) este dominator-manipulativ exploativ față de ceilalți;
- Tp marginală se manifestă instabil (sumisiv/impusiv/rejectiv/agresiv/detașat) față de o persoană din aria intimă și față de sine;
- TP narcisistă e preocupată de recunoașterea publică a valorii sale pe care o considera deosebită, dar fără a provoca evenimente situaționale stridente.

Trimiterea la condiția de “actor”- de teatru comic minor – e importanta și pentru a se degaja astfel, pentru caracterizarea psihismului persoanei, o condiție antropologică suprapersonal-culturală, cea a spectacolului teatral (de fapt, chiar și expresia de “persoană” derivă de la masca teatrală).

După ce pe parcursul sec XX au fost comentate “reacțiile comprehensive anormale” (Jaspers) și “caracteropatiile anormale” (Schneider), continuumul dintre stările psihopatologice și normalitatea adaptativă (și creativă) a psihismului a fost acceptat, fiind în prezent studiat de psihopatologia evoluționist culturală.

Iar acest continuu ne relevă și aspecte psihice care implică dimensiunea culturală: invocarea zeilor, teatrul, literatura, istoria, speculația teoretică etc. Dimensiunea “teatral-spectaculară” a fost intuită în sec XX ca una dintre structurile definitorii ale psihismului uman, și de doctrina testului lui Szondi.

Szondi (1935) postula o serie de dimensiuni psihoculturale ce s-ar transmite genetic, marcând destinul de alegeri sociale ale persoanei (prietenii, căsătorii, profesii). Testul sau invita la alegerea unor fotografii simpatice și antipatice din serii de câte 8 imagini de: - sadicii, homosexuali, epileptici, histerici, schizo-paranoizi, catatoni, maniacali, depresivi.

Doctrinal, Szondi opta pentru un diapazon de echivalente psiho-culturale: e.g. homosexualitatea, ar trimite spre dimensiuni ale unui umanism tandru; - sadismul – spre cele civilizatorii;...epilepsia – spre extazul mistic;.. - histeria – spre teatralismul mundan etc.

Aspecte din istoria culturală a spectacolului de tip teatral.

Existența omenirii culturale de după neolitic a fost constant dimensionată prin practicarea unor ritualuri magico-sacrale....În continuitatea unor mai vechi practici corelate cultului strămoșilor, incluzând și pe cele șamanice.. Acestea se desfășurau ”spectacular”, pe scena anumitor locuri – ce vor deveni temple – unde, în anumite perioade determinate ale timpului antro-po-cosmic, reprezentanții cultului declamau ritualic, fragmente ale miturilor de origine și invocări ale entităților supranaturale protectoare... în fața mulțimii credincioșilor... Odată cu mutația culturală ce se produce în antichitatea greco romană, modelul evenimentului-spectacol a ritualului cultic - ce persistă în templele și spațiile religiilor de mistere - se diversifică în multiple manifestări publice laice :

....jocurile Olimpice (ce erau patronate de zeu și însoțite și de concursuri poetico-dramatice);

...defilările triumfurilor romane... spectacolele din circ..

...discursurile din agora și din instanțele juridice (în care se produceau oratorii)..

...spectacolele de tragedie...ce au fost dublate apoi și de comedii (spații culturale în care s-a forjat și conceptul de “persoană”).

Histrionul se degajă din acest context.

După antichitate, monoteismul creștin a reluat tradiția (scenică) a “slujbei religioase”, oficiată în biserici de preoții ce reactualizează patimile lui Hristos la care credincioșii participă (ca la tragedie). În plus, teologia monoteismului iudeo-creștin a introdus și un discurs creaționist, care configura un Theatrum mundi...o lume creată de un Dumnezeu personalizat... a cărui mers e sub continua sa supraveghere...

Theatrum Mundi

În cartea Literatura europeană și Evul mediu, E.Curtius amintește că deja Platon, în Legile, scria că..

Fiecare dintre noi ar trebui să se considere o marionetă de origine divină,confeccionată de zei, ca o jucărie a lor....

...în antichitate, Horatius, vorbea și el despre om ca despre o marionetă divină

...în Evul Mediu, Ioan de Salisbury scria despre De mundana comedia vel tragedia.....

... în Renaștere Luther, scria că Întreaga istorie profană nu e altceva decât teatrul de păpuși a lui Dumnezeu....

... iar Baltazar Grațian (1551) includea în Criticon un capitol despre El gran teatro de Univers

Cultura modernității de după Renaștere, a diversificat amplu și universul spectacolelor adiacente sărbătorilor..... fastul acestora (amplu comentat de Burkhard) făcând un amplu loc mimilor, saltimbacilor si diverselor “teatre de comedie”...ce includeau, desigur și histrioni.

Este epoca în care “nebulul” (hipomaniacal) capătă si o profesie publica, inclusiv la curțile regale In sec XX, o valorizare psiho-sociologică a “dimensiunii teatrale a antroposului” s-a dezvoltat prin doctrina lui Pearson, care susține ideea că:

Normativitatea socială definește în fiecare cultură partituri comportamentale orientative de statut și rol social pentru principalele funcții existențiale: - de vârstă (copil, adolescent, adult, bătrân), de statut familial (necăsătorit, căsătorit, părinte, fiu, divorțat, îndoliat), educativ profesional (elev, student, diverse profesii, pensionat, roluri și poziții administrative - de cetățean, conducător etc.).

Normativitățile orientative ale statutelor și rolurilor sunt, în cadrul unei culturi date, doar orientative... lăsând loc “jucării” lor circumstanțiale, în conformitate cu particularitățile, talentele, abilitățile și creativitatea fiecăruia.

Doctrina lui Pearson are în vedere persoane capabile de învățare socială și responsabile. Dar alegerile pe care subiectul le face se corelează cu particularități individuale (inclusiv cu sugestiile lui Szondi); iar modalitățile de manifestare pot fi excentrice.

Astfel de ex. în acest proces al “exercitării de roluri” subiectul se poate manifesta uneori ca un anonim lipsit de orice individualitate, identificându-se impersonal cu prescripțiile normative oficiale; deci, comportându-se mereu, rigid “așa cum trebuie”, “așa cum se cere”. Școala germană (Tellembach, Kraus) au comentat condiția “nomopatică” a anancaștilor (Tipus Melancholicus), care se “identifică cu rolul social” și performanțele acestuia, până la perfecționism și scrupulozitate; fără a empatiza și rezona intim cu ceilalți și detașați de circumstanțe.

Din viziunea psiho-sociologică a lui Pearson derivă și cea care acceptă statute și roluri circumstanțiale, așa cum ar fi: cea de om bolnav, suferind, înșelat, persecutat, condamnat, părăsit, vinovat, blamat, disprețuit, iubit, adulat etc.

Acest repertoriu e important pentru psihopatologie, deoarece el stă la baza manifestării unor posibile reacții și dezvoltări anormale, circumstanțiale sau prevalențiale, la persoane cu psihism deficitar; ce ajung să trăiască astfel de roluri

în mod exagerat, aberant (e.g. în maniera hipocondriacă, dismorfofobă, de gelozie, erotomană).

Pornindu-se de la acest model, se pot desfășura chiar și deliruri monotematice în aceste direcții, mai ales de model paranoiac.

Perspectiva dramatic-scenică a “jucări unor roluri” în societate, în contextul evenimentelor trăite și a relaționărilor interpersonale, a stat apoi la baza unor concepții narative de înțelegere a însăși psihologiei persoanei în general (McAdams, Hermans), în sensul că:

Evenimentele trăite pot fi înțelese ca rezolvări de către subiect a problemelor situaționale, care-l afectează;... și ele ar putea fi comentate din perspectiva narativității și a dramaturgiei scenice, în sensul că:

Subiectul, după ce a clarificat problematica situației ce-l afectează, proiectează (ca autor) un scenariu pentru rezolvarea acesteia, în care el are rolul central; ..iar apoi, joacă efectiv acest rol, fiind în același timp și regizorul scenariului în derulare,... până la rezolvarea evenimentului; care, se depune apoi în memoria sa personală, ca unitate de bază a biografiei.

Identitatea biografică ar implica astfel subiectul ca autor, scenarist, regizor și actor al propriei existente.

Doctrina scenic dramatică a derulării evenimentelor trăite și a biografiei are și conotații morale (Ricoeur, McIntyre); în sensul că subiectul e considerat în mare măsură ca fiind autorul propriei istorii biografice, responsabil de deciziile, scenariile și rolurile asumate, de “felul în care le-a jucat”, de ceea ce a devenit.

Pentru problematica TP la acest nivel principalele probleme apar mai ales în corelație cu duplicitatea.

Conduitele duplicitare pot avea uneori justificări, cum ar fi: dorința de a menaja pe cineva de afirmarea brutală a unui adevăr dureros,...sau condiția voluntară sau nu, de a fi martor (șpion) într-un anumit mediu...

Dar, pornind de la condiția jocului de rol, există și duplicității maligne: minciună....fățarnicie ...reaua credință....ipocrizie....compromisuri ambigui...etc.,... corelate cu înșelăciunea, exploativitatea, manipularea, versalitatea, în direcția Psihopatiei.

Duplicitatea identitară se corelează strâns cu lumea posibilului, a imaginarului și deci a narativității. Logosul e fundamental nu doar pentru circumscrierea “lumii umane“ în genere, ci și pentru identitatea biografică a persoanei, ce poate fi mereu narată de alții și de sine (în biografii și autobiografii)

În această perspectivă se poate manifesta și duplicitatea unei narativități confabulatorii.....culminând cu pseudologia fantastică. Modelul imaginative-confabulator de narație a evenimentelor a fost descris și la persoanele histrionice – încă de pe vremea lui Charcot - care vor să atragă mereu atenția asupra lor, relatând – în manieră mitomană - despre evenimente ieșite din comun la care ar fi participat ca actori.

În concluzie : Teatralismul persoanelor anormale histrionice se degajă pe un fundal personalistic pentru care:

- în prim plan se plasează relaționări interpersonale, trăite superficial și strident în situații publice,.. capacitatea de intimitate și empatie fiind minoră.

- (iar dimensiunea afirmării prin acțiuni realizatorii - cu exercitarea funcțiilor executive - e plasată în plan secund (în contrast cu formula TP obsesiv-compulsivă

Specifică e tendința – cvasi-adictivă - de a fi mereu în centrul atenției situaționale a celor prezenți, afirmând o hiperexpresivitate circumstanțială stridentă și captativă; mod de manifestare care îl face să inducă mereu evenimente publice.

Histrionicul “evenimentualizează” ambianța sa social; el “nu are astâmpăr” și induce mereu noi și noi evenimente spectaculare. Oare de ce TP histrionică nu mai face în prezent obiectul unor cercetări mai ample ?

Probabil deoarece atmosfera de relaționare socială e tot mai mult mediată de mijlocele mass media.

În perioada în care, în antichitate, a început să se elaboreze conceptul de “persoană”, agora socială a polisurilor era în plină dezvoltare.. oratorii începeau să-și dezvolte arta de a ține discursuri..iar teatrele începeau să se umple de spectatori ce asistau la tragedii..la comedii...care priveau cu plăcere mimii și histrionii...(conceptul de persoana s-a dezvoltat în această ambianță)

Aceeași condiție comunicațională directă s-a păstrat și în agora civilizației moderne, chiar și după apariția tiparului...oamenii se înțelegeau între ei predominant prin contactul direct..situațional...față în față.. și mai toți erau gata să fie impresionați de manifestările expresive a celor pe care-i întâlneau în public.

Începând din sec XX această raportare expresiv situațională a început însă să-și reducă importanța, odată cu mijloacele mass media de tipul telefonului. Iar evenimentele publice importante au putut fi receptate de la distanță, prin radio, film și apoi televizor.

Iar odată cu sec XXI contactul interpersonal situațional a ajuns să se subțieze vertiginos, în vremea internetului și telefoanelor mobile...căci, acum se poate comunica cu cineva din Canada... la fel cu cel din camera alăturată...

În atmosfera acestei noi civilizații și profilul “spectacolelor” a început să se modifice, de vreme ce infinite situații excepționale pot fi înregistrate și retransmise.. sau transmise online de pe iPhone-uri...astfel încât parametrii care au configurat stilul TP histrionic, ai “spectacularului”, ajung să se topească....la ceva vreme după ce a dispărut personajul histrionului.

Probabil că, peste 10-20 ani, tipologia TP va fi puțin (sau mult) modificată.

Oricum, nu strică să cunoaștem istoria problemelor... căci doar așa vom putea identifica atavismele ...sau “fosilele vii” ce mai dăinuie uneori.